

tijdvakken / perioden		kenmerkende aspecten	kernbegrippen
I	 <p>tot 3000 v.C. Tijd van jagers en boeren <i>Prehistorie</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De levenswijze van jager-verzamelaars 2. Het ontstaan van landbouw en landbouwsamenlevingen 3. Het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen 	<ul style="list-style-type: none"> - agrarisch - cultuur - jagers-verzamelaars - landbouwsamenleving
II	 <p>3000 v.C.-500 n.C. Tijd van Grieken en Romeinen <i>Oudheid</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. De ontwikkeling van wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat 5. De groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde 6. De klassieke vormentaal van de Grieks-Romeinse cultuur 7. De confrontatie tussen de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa 8. De ontwikkeling van het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten 	<ul style="list-style-type: none"> - burgerschap - christendom - imperium - jodendom - klassiek - monotheïsme - politiek - stadstaat - wetenschap
III	 <p>500-1000 Tijd van monniken en ridders Vroege middeleeuwen <i>middeleeuwen</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 9. Het ontstaan en de verspreiding van de islam 10. He vrijwel volledige vervanging in West-Europa van de agrarisch-urbane cultuur door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, georganiseerd via hofstelsel en horigheid 11. Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur 12. De verspreiding van het christendom in geheel Europa 	<ul style="list-style-type: none"> - agrarisch-urbaan - autarkie - feodalisme - hofstelsel - horigheid - islam - zelfvoorzienend
IV	 <p>1000-1500 Tijd van steden en staten Hoge en late middeleeuwen <i>middeleeuwen</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 13. De opkomst van handel en ambacht legde de basis voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving 14. De opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden 15. Het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben 16. De expansie van de christelijke wereld, onder andere in de vorm van de kruistochten 17. Het begin van staatsvorming en centralisatie 	<ul style="list-style-type: none"> - ambacht - centralisatie - expansie - geestelijkheid - handel - kruistochten - staatsvorming - wereldlijk
V	 <p>1500-1600 Tijd van ontdekkers en hervormers 16e eeuw Renaissancetijd <i>vroegmoderne tijd</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 18. Het begin van de Europese expansie overzee 19. Het veranderende mens- en wereldbeeld van de Renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling 20. De hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke oudheid 21. De protestantse reformatie had splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg 22. Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat 	<ul style="list-style-type: none"> - erfgoed - katholicisme - kerkhervorming - protestantisme - reformatie - renaissance - wereldbeeld
VI	 <p>1600-1700 Tijd van regenten en vorsten 17e eeuw Gouden Eeuw <i>vroegmoderne tijd</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 23. Het streven van vorsten naar absolute macht 24. De bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek 25. Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie 26. De wetenschappelijke revolutie 	<ul style="list-style-type: none"> - absolutisme - economie - handelskapitalisme - kapitalisme - wereldeconomie - wetenschappelijke revolutie

tijdvakken / perioden		kenmerkende aspecten	kernbegrippen		
VII	 <p>1700-1800 Tijd van pruiken en revoluties</p> <p>Eeuw van verlichting</p> <p>18e eeuw <i>vroegmoderne tijd</i></p>	<p>27. Rationeel optimisme en ‘verlicht denken’ werd toegepast op alle terreinen van de samenleving: godsdienst, politiek, economie en sociale verhoudingen</p> <p>28. Voortbestaan van het ancien régime met pogingen om het vorstelijk bestuur op eigentijdse verlichte wijze vorm te geven (verlicht absolutisme)</p> <p>29. Uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden transatlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme</p> <p>30. De democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap</p>	-	<ul style="list-style-type: none"> - abolitionisme - ancien régime - democratische revolutie - grondrechten - grondwet - plantagekolonie - rationalisme - sociale verhoudingen 	<ul style="list-style-type: none"> - staatsburger - transatlantische slavenhandel - verlicht absolutisme - verlicht denken, verlichting
VIII	 <p>1800-1900 Tijd van burgers en stoommachines</p> <p>Industrialisatie 19e eeuw <i>moderne tijd</i></p>	<p>31. De industriële revolutie legde in de westerse wereld de basis voor een industriële samenleving</p> <p>32. Discussies over de ‘sociale kwestie’</p> <p>33. De moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie</p> <p>34. De opkomst van emancipatiebewegingen</p> <p>35. Voortschrijdende democratisering, met deelname van steeds meer mannen en vrouwen aan het politieke proces</p> <p>36. De opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme.</p>	-	<ul style="list-style-type: none"> - confessionalisme - democratisering - emancipatiebeweging - feminisme - imperialisme - industriële revolutie - industriële samenleving - liberalisme 	<ul style="list-style-type: none"> - modern - imperialisme - nationalisme - politieke stroming - sociale kwestie - socialisme
IX	 <p>1900-1950 Tijd van de wereldoorlogen</p> <p>1e helft 20e eeuw <i>moderne tijd</i></p>	<p>37. De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie</p> <p>38. Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme</p> <p>39. De crisis van het wereldkapitalisme</p> <p>40. Het voeren van twee wereldoorlogen</p> <p>41. Racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden</p> <p>42. De Duitse bezetting van Nederland</p> <p>43. Verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering</p> <p>44. Vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme</p>	-	<ul style="list-style-type: none"> - antisemitisme - bezetting - communicatiemiddelen - communisme - crisis - discriminatie - fascisme - genocide - ideologie - massaorganisatie 	<ul style="list-style-type: none"> - massavernietigingswapens - nationaal-socialisme - propaganda - racisme - totalitarisme - wereldoorlog
X	 <p>1950-heden Tijd van televisie en computer</p> <p>2e helft 20e eeuw <i>moderne tijd</i></p>	<p>45. De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog</p> <p>46. De dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld</p> <p>47. De eenwording van Europa</p> <p>48. De toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de 20e eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen</p> <p>49. De ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen.</p>	-	<ul style="list-style-type: none"> - atoomoorlog - blokvorming - dekolonisatie - hegemonie - multiculturele samenleving - overheersing 	<ul style="list-style-type: none"> - pluriforme samenleving - sociaal-culturele verandering - wapenwedloop

1. Samenleving van jagers-verzamelaars = Mensen zijn nomaden en leven van jagen, vissen en voedsel verzamelen
2. Landbouwsamenleving = Mensen wonen in dorpen en leven van landbouw (akkerbouw en veeteelt)
3. Landbouwstedelijke samenleving = De meerderheid van de bevolking leeft als boer op het platteland, een minderheid woont in de stad en leeft van handel en nijverheid
4. Industriële samenleving = De meerderheid van de bevolking woont in de stad, waar veel mensen werken in de industrie en de dienstensector
5. Informatiesamenleving = mensen maken in werk en vrije tijd veel gebruik van ICT, zoals computers en telefoons